De man achter de Rob Lenders-prijs

Annemarie van Diepenbeek

Foto: Annemarie van Diepenbeek

Op de RAVON-dag op 28 oktober 2006, werd afscheid genomen van Rob Lenders in zijn functie als voorzitter van RAVON (1993 tot 2006). Rob was vanaf het prille begin voorzitter van RAVON. Onder zijn bezielende leiding en stuwende kracht groeide RAVON uit van een kleine, pionierende en geheel uit vrijwilligers bestaande herpetologische studiegroep tot een groeiende, professionele kennisorganisatie die het vrijwilligerswerk uit het hele land coördineert, verwerkt en de daarmee opgebouwde kennis inzet voor het duurzaam behoud van de inheemse amfibieën, reptielen en vissen.

Gezien de vele verdiensten van Rob voor RAVON heeft het Dagelijks Bestuur het passend gevonden om hem bij zijn afscheid een bijzonder cadeau aan te bieden: de instelling van de 'Rob Lenders' prijs. De prijs is bedoeld voor mensen of organisaties die zich bovengemiddeld hebben ingezet voor het onderzoeken en/of beschermen van onze soortgroepen. De criteria om in aanmerking te komen voor deze prijs zijn beschreven in RAVON 24 (pag 40).

Aanleiding dus voor een interview.

Voor de mensen die je nog niet kennen: wie is Rob Lenders?
Rob Lenders is 46 jaar, gelukkig samenwonend, vader van twee kinderen en werkt op de afdeling Milieukunde van de Radboud Universiteit. Geboren en getogen in Limburg. En dertien jaar voorzitter van RAVON (voorheen Stichting Herpetologische Studiegroepen SHS) geweest.

Gefeliciteerd! Het is een elite gezelschap van mensen in ons land naar wie een prijs is genoemd. Een niet-inflatoire, want hij wordt niet elk jaar uitgereikt: pas als de aanleiding er is, wordt de prijs uitgereikt. Hoe voelt dat?
Nou, in de zin dat prijzen meestal genoemd worden naar gestorven personen, wat ongemakkelijk! Maar ook wel zeer vereerd, en tegelijk denk ik: moet dat nou, heb ik dat wel verdiend? Ik heb zeker niet in mijn eentje RAVON gebracht waar het nu is, alleen een steentje bijgedragen.

Hoe ben je zo in de herpetologie en uiteindelijk bij RAVON terecht gekomen?
Mijn 11 jaar oudere broer Ton studeerde biologie. Als jongen vond ik dat bere-interessant en het was dus niet vreemd dat ik later voor de studie dierecologie koos. Bij de Radboud Universiteit, toen nog Katholieke Universiteit Nijmegen, met bezielende figuren als Henk Strijbosch en Jan van Gelder, kom je dan gemakkelijk in de amfibieën en reptielen terecht. Ik had het er enorm naar mijn zin! Ondertussen was Ton terug in Limburg, had daar een baan als biologieleraar en had daar de Herpetologische Studiegroep Limburg opgericht. Daar wilde ik ook wat mee doen. Nadat in 1983 ook in Noord-Brabant een herpetologische studiegroep was opgericht heb ik met enkele studiegenoten en een aantal andere geïnteresseerden in 1984 ook in Gelderland een dergelijke groep opgericht. Deze verschillende provinciale herpetologische studiegroepen vormden de basis voor wat later RAVON zou worden.

Kun je iets vertellen over die beginjaren: idealen, mensen die zich aansloten, het veldwerk en uitvoering en bescherming in de praktijk?
In die beginjaren was het voornaamste doel van die herpeto-studiegroepen als platform te dienen voor vrijwilligers die georganiseerd iets wilden doen met de verzamelde gegevens van amfibieën en reptielen, later ook van vissen. We waren actiegericht, wilden de soorten en hun leefgebieden beschermen. We vonden dat nodig, maar het was ook leuk om te doen! In die beginjaren hebben we geen van allen het idee of zelfs de ambitie gehad om van RAVON een professionele organisatie te maken. Halverwege de jaren negentig kregen we het idee om het werk iets anders, professioneler te organiseren, in samenwerking met andere PGO's (Particuliere Gegevensbeherende Organisaties). Het was de tijd waarin de soortbeschermingsplannen opkwamen. Het eerste project was de samenstelling en het uitbrengen van de Rode Lijst. Het was vooral het enkele jaren later volgende atlasproject dat de start van een eigen kantoor mogelijk maakte.

Na enige tijd lukte het om een beroepskracht in dienst te nemen, gaandeweg kwam er een tweede herpetoloog bij en samen vormden zij de basis voor een professionele organisatie.

Noem eens een paar mijlpalen uit je voorzitters periode?
Belangrijke mijlpaal vormden de poelenoverleggroepen, vaak door de provinciale studiegroepen opgerichte, actiegerichte samenwerkingsverbanden tussen vrijwilligers, het ministerie van LNV, de provincies, de Provinciale Landschappen en Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Favoriete doelsoort voor ons in Gelderland was de boomkikker, die overal hard achteruitgegaan was. In die beginjaren hebben we veel kunnen doen voor de boomkikker in de Achterhoek, we hebben de soort echt een 'boost' kunnen geven!

Bij de beschermingsactie voor de kamsalamander rond de Huissense Dijk bij Arnhem waren we een van de eerste nationale clubs die de wetgeving als instrument inzetten bij de strijd: zwaaiend met de bepalingen van de Conventie van Bern lukte het om een leefgebied voor de kamsalamander dat op de schop dreigde te gaan, te behouden.

Welke ontwikkelingen bij RAVON waren bedoeld en voorzien, en wat is anders gelopen?
Nooit hebben we durven dromen dat we ooit zouden komen waar we nu gekomen zijn, als professionele organisatie met zo veel medewerkers. Misschien maar goed ook, want dan hadden we misschien niet eens gedurfd! Er waren zo vreselijk veel zaken te regelen in die begintijd, maar achteraf ben ik blij dat het gelopen is zoals het gelopen is.

Het bestuurswerk en de vraag of we de organisatie wel in de lucht konden houden heeft me wel een tijdlang slapeloze nachten bezorgd: ik hoopte maar dat ik niet mijn

Foto van proefschrift

Rob Lenders promoveerde in 2003 op zijn proefschrift: Environmental rehabilitation of the river landscape in the Netherlands; a blend of five dimensions. Daarin schetst hij een integraal perspectief voor het herstel van het Nederlandse rivierenlandschap. Hij analyseerde de factoren die bepalend zijn voor een succesvolle planning en uitvoering. Naast de drie algemeen geaccepteerde dimensies van rivierbeheer (longitudinaal (in de lengte), transversaal (loodrecht op de rivier) en verticaal voegde Rob zowel het tijdsaspect als sociale aspecten (met name cultuurhistorische waarden) toe als belangrijke factoren die het welslagen van rivierherstelplannen beïnvloeden.

Foto: Henk Strijbosch

Excursiegroep Joegoslavië - afdeling Dieroecologie 1984
In het midden student Rob Lenders.

huis zou moeten verkopen om de salarissen te kunnen betalen!

De procedures om een sterke organisatie neer te zetten en je doelen te bereiken, zijn niet altijd even leuk, de lol kan er soms flink van af gaan. Maar nooit nam dit het vertrouwen op lange termijn weg. Dit werk moet je dan ook niet al te lang doen.

Een schaduwkant van die sterke, professionele organisatie is dat er wel iets verloren is gegaan van de sfeer van het pionierswerk in de afdelingen. We moeten als RAVON blijven werken aan een zichzelf organiserende achterban, de wisselwerking tussen die actieve achterban en de beroepsorganisatie is zo belangrijk!

Vind je dat de overheid genoeg rekening houdt met de belangen van onze doelsoorten? Wordt RAVON landelijk en provinciaal voldoende in de besluitvorming betrokken?

Op veel fronten ben ik hierover redelijk tevreden. Veel is te danken aan de internationale richtlijnen die voor de kwetsbare soorten zijn opgesteld. Ze verplichten de overheid natuurwaarden serieus te nemen. Nederland holt hard achteruit in natuurkwaliteit. De oude natuurgebieden zijn wel veiliggesteld en her en der zijn nieuwe natuurgebieden ingericht. Maar ons agrarisch landschap gaat zienderogen naar de knoppen en daarmee een belangrijk leefgebied voor amfibieën, reptielen en vissen. De overheid neemt hiervoor nog te weinig verantwoordelijkheid en daar ligt een belangrijke uitdaging voor RAVON. Om de teloorgang van het agrarisch landschap tegen te gaan is het misschien raadzaam dat de verschillende PGO's, zoals SOVON, de Vlinderstichting en RAVON de handen ineenslaan.

Verspreidingsonderzoek en monitoring gebeurt nu door een combinatie van vrijwilligers in het veld en beroepsbiologen die de gegevens verwerken en interpreteren. Een werkzame combinatie in de praktijk - of moet het idealiter toch anders?

Voor Nederland is deze werkwijze normaal, traditioneel. Ik ben met de combinatie heel tevreden. De beroepsorganisatie is nodig om kwaliteit te kunnen blijven bieden en om de vrijwilligers waar nodig te ondersteunen. Als model is het ideaal, maar in de praktijk valt er nog veel te verbeteren. De weerbarstige praktijk kan spanningen opleveren die RAVON ook wel eens zorgen baren, maar tegelijkertijd ook scherp moeten houden!

Met de soortgroep vissen hebben zich van oudsher veel meer mensen en instanties bezig gehouden (beroeps- en sportvisserij; de overheid vanwege de indicatorfunctie voor waterkwaliteit). Niet alle belangen lopen hierbij parallel. Zullen het (deels) gescheiden werelden blijven of moeten we streven naar samenwerking - want diversiteit is het ultieme doel voor alle partijen?

De partijen die zich met zoetwatervissen bezighouden, vormen een gemêleerde wereld. Hier manifesteert zich bij uitstek een rol voor RAVON. Haar primaire insteek is bij geen enkele andere organisatie terug te vinden: door het verzamelen van verspreidingsgegevens en het opbouwen van kennis bescherming bieden aan soorten die het moeilijk hebben. Alle soorten zijn belangrijk, ook die welke niet interessant zijn voor de hengelsport of als voedselbron. RAVON richt haar aandacht juist ook op de kleinere soorten, waarvoor andere organisaties geen belangstelling hebben.

Er zijn veel groene bureaus operatief op het eco-werkterrein, ook waar het opdrachten in relatie tot reptielen, amfibieën of vissen betreft. Hierbij vindt geregeld samenwerking met tweerichtingsverkeer plaats. Heeft RAVON een specifiek werkterrein binnen dit geheel?

Ik zie RAVON niet als een commercieel, in reptielen, amfibieën en vissen gespecialiseerd adviesbureau, dat concurreert met ecologische adviesbureaus hoewel we in de beginjaren wel eens in elkaars vijvers hebben gevist. Over het algemeen zou ik echter geen piketpaaltjes willen uitzetten, zo van: 'dit is ons terrein en daar blijven jullie

van af'. Samenwerking is veel vruchtbaarder. RAVON heeft veel expertise opgebouwd en deze kan het beste ingezet worden om elkaar te versterken. De achterban van RAVON bestaat uit vrijwilligers, waaraan ook wel eens door ecologische adviesbureaus 'getrokken' wordt. Dat levert een spanningsveld op waar ik niet altijd blij mee ben. Maar RAVON wil natuurlijk graag ervaren herpeto- en ichtyologen opleiden die adviesbureaus vervolgens als professionele krachten kunnen rekruteren. De groene bureaus kunnen op hun beurt een ondersteunende rol spelen bij soort- of gebiedsbescherming.

Het primaat van RAVON is het coördineren van het vrijwilligerswerk. Het verzamelen van verspreidingsgegevens en het monitoren voor de landelijke databank moet hobby blijven, iets wat vrijwilligers doen als hun persoonlijke bijdrage aan het verwezenlijken van een ideaal, èn omdat ze plezier beleven aan het veldwerk. Op deze vrijwilligers moeten we zuinig zijn, zij leveren de gegevens waarop RAVON -landelijk en regionaal- de soortbescherming optimaal kan uitbouwen.

Je hebt in de jaren zeventig en tachtig zelf biologie-onderwijs genoten. Wat vind je van het huidige natuuronderwijs, zowel op basis- en middelbaar en universitair niveau? Is het tijd voor een 'deltaplan'?

Ja, het is tijd voor een deltaplan! Maar we kunnen de wereld van vroeger niet meer terughalen, ik zie niet dat jongeren nog als een prikkebeen het veld in trekken. Op het gebied van automatisering en informatica gebeuren nu echter nieuwe, spannende dingen, waarmee veel feitenkennis gebundeld kan worden. Kennis die voor duurzaam behoud van soorten gebruikt kan worden. Het volledig ontbreken van kennisonderricht over levende natuur op scholen stemt triest. Een vermindering van soortenkennis lijkt onafwendbaar; er moet wel iets gaan gebeuren!

Toch ben ik daarover niet echt somber gestemd, want de laatste tijd lijken jongeren weer meer interesse te krijgen in het groene (natuur) en grijze (milieu) gebeuren. Maar de studenten van nu willen op een hoger abstractieniveau wat doen in en met natuur. Was het vroeger de natuur uit de achtertuin, nu denken studenten in mondiale systemen.

Kun je iets zeggen over de samenwerkingsverbanden met VOFF, PSO en NCN?

Ik ben bij alle drie organisaties nauw betrokken geweest en elke samenwerking heeft zijn eigen verhaal. De VOFF (Stichting Veldonderzoek Flora en Fauna) is opgericht met de bedoeling de krachten van de verschillende PGO's te bundelen en gemeenschappelijke belangen te behartigen. In de beginjaren vormde de SHS (Stichting Herpetologische Studiegroepen - voortgekomen uit de verschillende provinciale werkgroepen en in feite de voorloper van RAVON) nogal eens de luis in de pels. Aanvankelijk stonden we nogal wantrouwend tegenover de grotere PGO's en het duurde enige tijd voordat we elkaar over en weer vertrouwden. Maar die uiteindelijk een samenwerking met vruchtbare gevolgen opgeleverd heeft.

Bij PSO (Vereniging Platform Soortenbeschermende Organisaties) speelden schuchterheid en argwaan wat minder. Er werd heel direct gecommuniceerd; af en toe werd er door participerende partijen bepaald geen blad voor de mond genomen! Dit samenwerkingsverband is nu geïnstitutionaliseerd, maar minder zichtbaar dan voorheen.

De samenwerking in NCN (Nederlands Centrum voor Natuuronderzoek, gehuisvest op de Radboud Universiteit) bevindt zich nog in een opbouwfase. Voor RAVON is het belangrijk om zich hierin met haar onderzoekswerk te profileren.

RAVON is tevreden en trots om zo lang op een voortvarende en bezielende voorzitter te hebben kunnen bouwen. Zijn er, los van het resultaat dat je voor RAVON hebt weten te bereiken, ook persoonlijke waarden die dit werk je heeft opgeleverd?

Ik heb ongelooflijk veel geleerd in die bestuursperiode en zo veel leuke contacten opgedaan, zowel in de professionele als in de privé-sfeer! Gaandeweg leer je hoe de natuurbeschermingswereld in elkaar steekt; je leert de verschillende zienswijzen over natuur en milieu kennen. Als bioloog ben je natuurlijk niet opgeleid om een organisatie op te zetten en draaiende te houden, dus af en toe moest ik dat met schade en schande leren, maar ik heb er veel van opgestoken. Ik heb er geen moment spijt van gehad!

Leuke herinneringen, anekdotes?

Een van de leukste dingen bij RAVON zijn de hemelvaart- en vissenweekenden. Zo'n geweldig leuke traditie! Het er samen op uit trekken om een gebied te inventariseren, de rijpen met de groenen, het tegenkomen van oude kennissen en nieuwelingen, het 'wij-gevoel'; die weekenden moeten we er echt in zien te houden!

Nog adviezen m.b.t. het reilen en zeilen van RAVON op je lijstje?

Aandacht voor de achterban; wees zuinig op de vrijwilligers!

Wat zie ja als de uitdagingen voor RAVON in de komende jaren (5-10 jaar)?

In samenwerking met de universiteit meer onderzoekswerk op de agenda zien te krijgen. Veel mensen van het eerste uur komen voort uit de universitaire kweekvijvers. Zij moeten weer meer een basis worden waaruit later vrijwilligers en professionals voortkomen. Daar heeft Natuurlijk Nederland behoefte aan!